

חולין קיח

משה שווערד

1. דף על הדף חולין דף קיח עמוד א

בגמ': כל שהוא יד ולא שומר, טמא ומטמא וכו'. וברש"י: טמא - מכנסת טומאה לאוכל וכו' ומטמא - אם אוכל טמא הוא וכו' ע"כ. הנה בספר מקור ברוך (ח"א סי' ט') כתב לחקור חקירה יפה בדין מכניס טומאה למקדש דחייב, אי גם במכניס היד של הטומאה חייב, וביאר צדדי הספק, מי נימא כיון דאם נגע בהיד נטמא קרינן בה מכניס טומאה למקדש, או דלמא כיון דהיד עצמו אינו טמא, רק שהוא מכניס ומוציא טומאה, לא מקרי מכניס טומאה למקדש, אלו תוכן דבריו ע"ש.

וכתב הגאון בעל קהלות יעקב זצ"ל בספרו על טהרות (סי' ט): וכנראה שתפס בפשיטות, דהא דאיתרבי ידות לטומאה, אין הענין שהיד עצמה נטמאת, אלא ענינה שהתורה חידשה שהטומאה של גוף הכלי או האוכל - עוברת דרך היד לטמא את הנוגע בהיד, וכן כשטומאה נוגעת ביד של הטהור טמאהו ע"י המגע בהיד, דהנוגע ביד הדבר כנוגע בגוף הדבר, אבל מ"מ היד עצמו אינו נעשה דבר המקבל טומאה.

2. ספר שחיטת חולין

בענין ידות האוכלים

גמ'. תנן התם כל שהוא יד ולא שומר טמא ומטמא ואינו מצטרף. והנה הר"ש בעוקצין מפרש מיטמא מכניס טומאה בנוגע (צ"ל כנוגע) באוכל עצמו, מטמא, מוציא טומאה, וכן מפרש רש"י בסוגיין, אמנם הרמב"ם בפיהמ"ש מפרש שמיטמא היינו דהיד מיטמא כשנטמא האוכל, ומטמא הכוונה דהאוכל נטמא כשנטמא היד, וכ"כ בפ"ה מהל' טו"א ה"ב. וכ"ה בפירוש הרגמ"ה שם בחולין, ומבואר כאן מח' דרש"י והר"ש פירשו דמיטמא קאי על האוכל דנטמא ע"י היד, אבל הרמב"ם והרגמ"ה פירשו דקאי על היד, דהיד נטמא ע"י האוכל, (ועייין לקמן אות ב').

ולקמן איתא דאיכא קראי ליד להכניס ולהוציא ולרש"י והר"ש הפירוש להכניס טומאה לאוכל ע"י יד, ולהוציא טומאה מהאוכל ע"י היד, אמנם לפ"ד הרמב"ם הפירוש להכניס דהאוכל נטמא ע"י טומאת היד, ולהוציא הכוונה דהיד נטמא ע"י האוכל.

ומבואר בגמ' שם דאם יד מהני להכניס כ"ש דמהני להוציא השתא עיולי מעיילא אפוקי מיבעיא, ולדברי הרמב"ם הפירוש דאם האוכל נטמא אגב היד, כ"ש דהיד נטמא אגב האוכל, וכן מבואר להדיא בחי' הר"ן, אבל לפ"ד רש"י לכאו' צ"ע אמאי פשוט יותר דמוציא טומאה ממה דמכניס טומאה, וביאר בס' חזון יחזקאל דכוונת הגמ' דהדין יד הוי יד

לטומאה ולכן אם להכניס דעדיין ליכא טומאה ובא לקבל טומאה מהני יד, כ"ש להוציא טומאה דמהני דין יד. [והא דמהני יד להכניס י"ל דהוא נמי משום דע"י קבלתו יהא יד לטומאה, א"כ כ"ש יד להוציא דהוי יד לטומאה ודו"ק].

ועייין במקד"ד טהרות סי' ל"ט סק"א דביאר הטעם דהרמב"ם לא פירש כרש"י

והר"ש משום דהרמב"ם ס"ל דאוכל אין מטמא אחרים מה"ת כלל, וכדמבואר בהקדמת הרמב"ם לטהרות, וכן מוכח מדבריו בפ"ז מהל' אה"ט ה"א, וא"כ א"א לפרש דינא דיד מה"ת לגבי לטמא אחרים כיון דאוכל אין מטמא אחרים מה"ת כלל, והנה במש"כ המקד"ד בדעת הרמב"ם דאוכל אין מטמא אחרים מה"ת עיין ברש"ש בבכורות דף ל' ע"א שהוכיח כן גם מדברי הרמב"ם פ"ח משמיטה ויובל ה"טז, וכן נקט מרן הגרי"ז (בחידושי הגרי"ז מנחות דף נ"ד ועיי"ש בס' מנח"א) אמנם החזו"א בהוספות בסוף טהרות ע"ד הרמב"ם פ"ז מאה"ט (דף חצ"ר ע"ב לדפי הספר) הוכיח בשיטת הרמב"ם דודאי אוכל מטמא משקה מה"ת, ורק אוכל אין מטמא אוכל מה"ת אבל משקה שפיר מטמא מה"ת, ועיי"ש שהביא דברי המקד"ד ודחה דבריו, ומה דהוכיח המקד"ד מדברי הרמב"ם בהקדמה לטהרות עיין במי נפתוח באמנה אות קי"ט ובפרפר אות נ"ט שכתב לבאר היטב דברי הרמב"ם, וכן יש להוכיח מהא דאיכא קרא דאוכל אין מטמא רק ככביצה והרי דעת הרמב"ם בפ"ד מטו"א

3. דף על הדף חולין דף קיח עמוד א

אבל ראיתי בספר מקדש דוד (ח"ב דף קי"ט א') שתפס, דדין ידות הוא שהתורה חידשה שכל זמן שהוא יד של טמא או יד של דבר המקבל טומאה, היד עצמה מיטמאה ומטמא, וחיל' מלשון הרמב"ם ז"ל (פ"ה מטו"א ה"ב) שכתב וז"ל: שאם נגעה טומאה באוכל נטמא היד עכ"ל, ומשמע שהיד עצמה נטמאה, והיינו משום שמפרש הכי הא דתנן ריש עוקצין: כל שהוא יד ולא שומר מיטמא ומטמא, דר"ל שהיד עצמה מיטמאה ומטמאה.

אבל לפי מה שפירש"י ז"ל (ר"פ העור והרוטב) דטמא ומטמא לא קאי על היד עצמו, רק על האוכל שבו היד שהוא נעשה טמא ע"י מגע ידו בטומאה, והוא האוכל מטמא אחרים ע"י נגיעת ידו, לפ"ז לא מבואר שהיד עצמה נטמאה.

ואכתי יש להסתפק לפי פירש"י ז"ל מהו ענין הידות, אם ירדה טומאה על היד עצמו, או שאינו אלא מכניס ומוציא הטומאה של גוף הדבר לגוף אחר אבל הוא עצמו איננו דבר טמא כנ"ל, ונפק"מ לענין מכניס היד למקדש. ועי"ש שכתב לפשוט הספק בכמה דוכתי ע"ש היטב.

4. דף על הדף חולין דף קיח עמוד א

בגמ': ואימא יד להכניס ולא להוציא. כותב הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל - הי"ד בקובץ שמועות (אות נח): משמע מכאן דהיד עצמו נטמא, ומש"ה יש מקום לחלק בין להוציא ולהכניס, דכשנטמא האוכל נטמא גם היד אבל איפכא לא, דהיד נגרר אחר האוכל ולא האוכל אחר היד. אבל אם נפרש דהיד לעולם אינו מקבל טומאה, ואינו אלא מכניס ומוציא, דגזה"כ הוא דהנגיעה ביד מיחשבת כנגיעה בגוף האוכל, א"כ מאי שנא להכניס מלהוציא.

וכן מבואר נמי מהא דפסלינן ידות אוכלין לסכך (סוכה יג ב), ועוד ראייה מהא דצריך להטביל אף ידות הכלים, אלמא דגם היד טמא, דאל"כ לא היה צריך להטבילן, דהא דתנן כלים (פכ"ה מ"ה) דכלי שנטמאו אחוריו ולא תוכו, כשהוא מטביל מטביל את כולו אינו אלא משום גזירה כמ"ש רש"י זכחים (ע ט א), ואילו ידות משמע בתוס' (לעיל עג) דטבילתן מדינא, דדנו בהם לענין חציצה.

5. ספר ויקרא פרק יא

(לד) מכל האכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא: (לה) וכל אשר יפל מנבלתם עליו יטמא תנור וכירים יתץ טמאים הם וטמאים יהיו לכם:

6. תוספות חולין דף כד/ב

וגבו טהור - היינו דלא מיטמא מגבו אבל אם נטמא מתוכו נטמא נמי גבי ומטמא אחרים כדאמרינן בת"כ מרובה מדת דלטמא מליטמא שכלי חרס מטמא אחרים מאחוריו ואינו מיטמא מאחוריו ואמרינן נמי בפרק על אלו מומין (בכורות דף לח). כלי חרס נטמא תוכו נטמא גבו ונראה דגבו טהור אפילו נגע שרץ ביד שבו דלא אמר יד להכניס בכלי חרס והא דפריך בריש העור והרוטב (לקמן דף קיח). ואימא יד להוציא אבל להכניס לא ומשני יד יתירא כתיב תנור וכירים יותץ טמאים הם וטמאים יהיו לכם לרבות את הידות ה"ק לרבות את הידות להוציא ואיתר יד דזרעים להכניס אבל יד דתנור וכירים לא מכניס כדמשמע בתוספתא דכלים דאמר אין טומאה לכלי חרס אלא מאוירו ובהיסט (הזב) ע"ג אבן מסמא ולא חשיב שיש לו טומאה מידו ועוד דקרא דמטהר כלי חרס המוקף צמיד פתיל משמע אפילו יש לו ידים:

7. חדושי הרשב"א על מסכת חולין דף קיח/א

הא דאמרינן תנור וכירים יותץ וגו' לרבות את הידות. איכא דקשיא ליה ומי עדיף יד מגבו של חרס. ותירצו בתוספתא דגזרת הכתוב היא. והרמב"ן ז"ל תירץ דהכא ביד חלולה כגון שננטמא מאוירו וכשנטמא היד נטמא הכלי. אי נמי ביד של עץ או של אבן ומחוברת בו באוירו. וזו היא ששנינו (גלים פ"ה מ"ב) האבן היוצאת מן התנור טפה. ולא הבנתי תירוצו. דמכל מקום כיון שאין יד האבן והעץ חלולין היאך הם בעצמן מקבלין טומאה. ותירוץ התוס' נראה ביותר:

8. משך חכמה על ויקרא פרק יא פסוק לה

(לה) יהיו לכם - בתו"כ (פ' קמב) יהיו לכם כל שהוא לצרכיכם לרבות ידות הכלים מכאן אמרו האבן היוצאת מן התנור וכו'. מה מדוקדק לפ"ז לשון הפסוק טמאים הם וטמאים יהיו לכם, שלא מצאנו בכל הפרשה, רק שקץ הוא לכם, טמאים המה לכם, אבל כפילות המאמר לא מצאנו, ולפ"ז מדויק, דכבר פירשו תוס' (בכורות לח ד"ה הרי) דאינו שייך דהיד יטמא בכלי חרס, דלא עדיפא מגבו דכלי חרס, רק כשטומאה בתוך התנור נטמא גם היד ואם נגעו אוכלין ביד הם טמאים, וכן פסק רמב"ם עיין משנה למלך (ה' כלים), נמצא דלא תוכל הטומאה להתחיל מן היד, רק הטומאה תבוא מהכלי חרס אל היד, וזה שאמר טמאים הם, פירוש שהשרץ טמאתו קודם, ומזה טמאים יהיו לכם, היינו גם היד שהוא לצרכיכם, אבל שתתחיל

הטומאה מן היד בלתי אפשר. ולכן לעיל פרק ז' (פ' קיב) יליף לידות הכלים, היינו כלים של שטף וכמו דכתיב יטמא עד הערב. ולכך מהני היד שאם נגע היד מקבל טומאה כיון דמטמאין מגבון, ולכך דריש כל הנוגע בהם שאפילו אם נגעו ביד ג"כ טמאים. ועיין משל"מ (ה' כלים) ריש פרק י"ז בזה. ודו"ק.

9. ספר שחיטת חולין

אחרים מגבו כדאמר בתו"כ הלכך ידו אע"ג דל"ל אויר מטמא, עכ"ל, ומבואר דלהכניס דלא נטמא מגבו לא מהני ידות.

ובמל"מ פ"ז מכלים דייק כן בדעת הרמב"ם דידות בתנור ובכ"ח מהני רק להוציא ולא להכניס, [אמנם במי נפתוח פרפר ל"ט אות י' למד דדעת הרמב"ם כרמב"ן דיד חלולה מהני נמי להכניס], ועיין במשך חכמה פר' שמיני פרק י"א פסוק ל"ה דיוק בלישנא דקראי כשיטה זו דידות בכ"ח ותנור מהני רק להכניס.

אמנם הרמב"ן והרשב"א כתבו בשם התוס' [ואינו בתוס' לפנינו] דהא דמהני ידות בכ"ח להכניס דמי עדיף מגבו דאין מכניס טומאה, ותירצו דגזירת הכתוב היא, והרמב"ן דחה זה, אמנם הרשב"א הסכים להך תירוצא, וביאור הדברים דס"ל לתוס' והרשב"א דהא דנתמעט גב כ"ח הוי מיעוט דוקא על גבו, אבל ידו לא נתמעט ומהני להכניס, [אבל דעת רש"י ותוס' שלפנינו והרמב"ן והרשב"א דאם נתמעט גבו ה"ה דנתמעט ידו.

וביאור המח' לכאור' צ"ל דתליא במה דנתמעט דכ"ח אין נטמא מגבו ד"ל דהוי מיעוט דבכ"ח כל טומאתו הוא רק טומאת תוך במה שנמצא הטומאה בתוכו וליכא כלל טומאת מגע בכ"ח, [או] ד"ל דבכ"ח נמי איכא טומאת מגע, אלא דנתמעט דרק מגע מתוכו מטמא ולא מגע מגבו, [ויעוי' בחידושי רבינו חיים הלוי פ"ח ממטמאי מו"מ שביאר דנחלקו בזה הרמב"ם והראב"ד, דלרמב"ם הוי דין טומאת תוך, ולראב"ד הוי דין מגע באוירו, ולפ"ז לדעת הרמב"ם הרי פשוט כיון דנתמעט דכל טומאת כ"ח הוא ע"י תוך וליכא כלל טומאת מגע ודאי ל"ש דין ידות להכניס טומאה, אבל אם נימא דאיכא טומאת מגע ורק נתמעט דמגע מגבו אין מטמא, א"כ י"ל דדוקא מגע דגבו נתמעט ולא מגע דידו דעדיפא, [וכן מבואר בכתבי מרן הגרי"ז בכורות דף ל"ח],

בענין ידות בכ"ח

גמ'. תנור וכירים יותץ וגו' לכם לכל שבצרכיכם לרבות את הידות. והנה דעת התוס' בנדה כ"ו ע"א ולעיל כ"ד ע"ב ובכורות ל"ח ע"א דמה שנתרבה בתנור וכ"ח ידות הוי רק להוציא דכ"ח שנטמא תוכו נטמא גבו מטמא גם ע"י הידות, אבל להכניס אין טומאה לכלי חרס אלא מאוירו, [ובתוס' בנדה ובתוס' הרא"ש כ' דכ"ז למסקנא אבל לס"ד דקרא דכלי חרס אתא לרבות יד להכניס גם בכ"ח מהני יד להכניס, אבל תוס' לעיל כ"ד: ביארו דגם לס"ד יד בכלי חרס מהני רק להוציא וכונת הגמ' דקרא דכ"ח אתא להוציא, ויד דזרעים דמייתר בא לרבות יד להכניס, עיי"ש].
וכן מבואר ברש"י נדה כ"ו ע"א ד"ה תנור דביאר הא דמהני יד לתנור מפני שתנור אע"פ שאינו מקבל טומאה מגבו מטמא הוא את

10. ספר שחיטת חולין

ונראה לבאר בזה דהנה בעיקר שיטת הראשונים דיד ל"ה טמא ורק מכניס ומוציא טומאה, צ"ע דלקמן קי"ח ע"ב מבואר דר' יוחנן ס"ל דיש יד להכשר כיון דהכשר תחילת טומאה, וצ"ע אם כל הדין יד דהוי מעביר טומאה לאוכל וכן איפכא, מה שייך דין זה לגבי הכשר דהוי הלכה דהאוכל צריך להיות מוכשר.

ומוכרח מזה דזה ודאי דהדין ידות ל"ה העברת טומאה בעלמא לאוכל ומהאוכל, אלא יסוד הדין הוא דבדין קב"ט נאמר דכדי שהאוכל יקבל טומאה צריך נגיעת טומאה באוכל, ונתחדש בדין ידות דהיד חשיב חלק מהאוכל שיחשב נגיעה בו כנגיעה באוכל, ול"ה סתם דין דהעברת טומאה בעלמא, אלא יסוד הדין דחשיב חלק מהאוכל לגבי דחשיב כנגיעה באוכל, ולכן שפיר מדמה לה הגמ' לדין הכשר, דגם בהכשר הרי כדי שהאוכל יהא מוכשר צריך שיהא נגיעת מים באוכל וכיון דנתחדש בטומאה דין ידות מהנך גם לגבי הכשר דחשיב היד כחלק מהדבר לגבי דסגי הכשר ביד. [וע"ע מש"נ לקמן בדברי הגמ'.]

11. תוספות מסכת חולין דף קיח עמוד ב

אין יד לפחות מכזית – [1] פי' בקונטרס כגון פול או חצי זית בשר ולו יד והרי הוא עם כביצה אוכלין ואין נראה דאפילו היה נוגע בחצי זית עצמו לא היה טמא מדאמר' בפ"ק (לעיל דף כד): התורה העידה על כלי חרס אפילו הוא מלא חרדל אלמא אי לא אויר כלי חרס לא הוי כמו במחובר אע"פ שנוגעין יחד ותנן נמי בפרק בתרא דהגיגה (דף כ:): הכלי מצרף כל מה שבתוכו לקדש אבל לא לתרומה ומבעיא לן בהקומץ רבה (מנחות דף כד). אי דוקא דנגעי אהדי או לא ואי נגיעה חשיב כמחובר א"כ פשיטא דבלא נגיעה איירי דבנגיעה לא היה צריך צירוף כלי [2] ונראה לפרש שזה חצי זית מחובר עם כביצה אוכלין אבל אינו מחובר כל כך ואם היה מגביה אותו היה ניתק אותו כביצה אוכלין מאותו פחות מכזית דלא הוי יד לשאר אוכל אלא לפחות מכזית ולפי' הקונטרס שמפרש בעלמא דאוכל כל שהוא מקבל טומאה א"צ לומר שהוא מחובר עם שאר אוכלין אלא בעי אם מכניס טומאה לאותו חצי זית אבל להוציא אפילו היה זית שלם ונגע בו לא היה טמא דצריך כביצה ואפילו אם אין מקבל טומאה בכל שהוא מדאורייתא איכא למימר דמבעיא ליה אי מקבל טומאה מדרבנן דמדרבנן מקבל טומאה בכל שהוא.

12. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קיח עמוד ב

יד לפחות מכזית. רש"י כשנוגע הוי כאחד. תוס' מקשים מכלי חרס דמוכחין דטמא מאוירו ממלא חרדל, דמה שנוגעים, אין מטמאים. ביאור: רש"י מודה שהרבה פירושים שנוגעים זב"ז, לא טמאים כולם.

אמנם ככר גדול שנטמא ונתפורר, לא פקעה טמאה, רק אין מטמא, והראב"ד ס"ל דבכה"ג אם נוגעים זב"ז, מטמאים. ובכה"ג א"ש דברי רש"י. (וע"ע בעמ' הבא ברש")